

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת וארא, תשס"ח
מספר 737

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

נתערבה משפחת הכהונה עם משפחת המלכות

"ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון" (ו: כג). אהרון משבט לוי נושא לאישה את אלישבע בת עמינדב משבט יהודה, ומהם יוצאת שושלת הכהונה: "ותלד לו את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר" (שם). נדב ואביהוא מתו בחטאם, והכהונה הגדולה נמשכה אצל צאצאי אלעזר (דבהי"א ו: לה-לח), ובפרק זמן מסוים היו בני איתמר כוהנים גדולים (דבהי"א כד: א-ג). אם כן, אלישבע משבט יהודה היא "אם הכהונה": "משבט יהודה יצאה אלישבע אם הכהונה, שנאמר: 'ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב'".¹ מדרש אחר מתאר את קשרי הנישואין שבין השבטים הללו: "ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון". נתערבה משפחת הכהונה עם משפחת המלכות, שבט לוי ושבט יהודה".² גם מרים אחות משה ואהרון משבט לוי נישאה לכלב בן חצרון משבט יהודה: "וכלב בן חצרון... ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל" (דבהי"א ב: יח-כ). על פי חז"ל, כלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה: "בן חצרון, בן יפונה הוא – בן שפנה מעצת מרגלים",³ ואפרת היא מרים (שמות רבה [וילנא] פרשה מ, ד):

בא כלב אל אפרת זו מרים. שהיה שמה אפרת, ולמה נקרא שמה כן? שהיו ישראל פרים ורבים על ידיה, ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל.

מה משמעות קשרי החיתון הללו בין שבט יהודה לשבט לוי? שבט יהודה הוא שבט המלכות וההנהגה המעשית – משפט ומלחמות. שבט לוי עניינו עבודת המקדש, כפרה וטהרה, ובישיבתם בערי הלווייה שבתוך שבטי ישראל עסקו בחינוך ובהפצת תורה. עם זה, גם הכהונה זקוקה שיהיה בה מרכיב מעשי ומנהיגותי, ועל כן זורם בה גם מרכיב משבט יהודה, מאלישבע. לחילופין, גם ההנהגה המעשית זקוקה לתוכן רוחני, ועל כן זכה בצלאל לבנות את המשכן, מקום העבודה של שבט לוי, הן בשל כישוריו המעשיים "לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרשת אבן למלאות ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה" (שמ' לא: ד-ה), הן בשל עצמת הרוח שבו, שבאה מהחיבור לשבט לוי: "ואמלא אתו רוח א-להים בחכמה ובתבונה ובדעת" (שם ג).

הנני לכהונה הנני למלכות

בשל ההבדל שבין שני התפקידים הללו – הכהונה והמלכות, אין להטיל את שני התפקידים הללו על אדם אחד. כשפנה הקב"ה למשה במעמד הסנה, נאמר: "ויקרא אליו א-להים מתוך הסנה ויאמר משה משה, ויאמר הנני ויאמר אל תקרב הלם" (שמ' ג: ד-ה). אומר המדרש:⁴

משה אמר 'הנני' - הנני לכהונה, הנני למלכות. אמר לו הקב"ה: 'אל תקרב הלום'. אין 'קרב' אלא כהונה 'והזר הקרב יומת' (במ' א: נא), ואין 'הלום' אלא מלכות 'כי הביאותני עד הלום' (שמו"ב ז: יח).

יש להפריד בין הנהגה להנהגה.⁵ לדברי רמב"ן, מכאן הערה על התנהלות החשמונאים שהיו משבט לוי, ובכל זאת מלכו על עם ישראל, תפקיד שנועד לשבט יהודה (פירושו לבר' מט: י):

¹ בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה צו, ח.

² פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שמות ו: כג.

³ בבלי סוטה יא ע"ב.

⁴ בראשית רבה [וילנא] פרשה נה, ו.

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן, החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב... אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד... והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום. ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו: 'תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם' (במ' יח:ז), ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'. וראיתי בירושלמי במסכת הוריות (פ"ג ה"ב): 'אין מושחין מלכים כהנים, אמר רבי יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה'. את הערת הרמב"ן יישוב הרב יונתן אייבשיץ בדרך הדרוש, כשהוא קושר את התנהלות החשמונאים לאמור בפרשתנו:⁶

ידוע כי כל הכהנים הם שלשלת אהרון. ואשתו של אהרון היתה אחות נחשון משבט יהודה, ולכן לא חששו החשמונאים הצדיקים בזה, כי הם מצד אמם מיהודה. הרב ישעיהו הלוי הורוויץ, השל"ה הקדוש, קושר את מלכות שבט יהודה לכהונה אחרת (השל"ה, תורה שבכתב-פרשת ויגש):

הם סברו שיש להם אחיזה במלכות בית דוד, כי תמר זכתה להיות המלכות ממנה, והיא היתה בתו של שם שהוא מלכי צדק והוא מלך וכהן לאל עליון. ר' צדוק הכהן מלובלין סובר שבחינת המלכות שבכהונה סייעה לחשמונאים להתמודד ולנצח את החכמה היוונית (פרי צדיק, חנוכה, אות א):

עיקר כח הארת תורה שבעל פה ניתן לאהרן הכהן שנאמר: 'שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' (מלא' ב:ז)... וכנגד קדושת תורה שבעל פה שהיה עיקר התפשטותה ע"י שמעון הצדיק... ואז התחילה חכמה יוונית ע"י אריסטו... שגם הם חידשו בגוון חכמה ומוסר מלבם... רק שהיה אז החשמונאים מזרע אהרון שהיו שורש תורה שבעל פה, ועל ידי כח בחינת המלכות נצחום. הראי"ה קוק סובר אף הוא שבדרך כלל יש הפרדה בין הכהונה למלכות, אך לעתים היה צורך דווקא בכונה הנוהגים כמלכים כדי להצליח במלחמה זו:⁷

באמת נבדלת היא הכהונה מהמלכות... הכהונה נתנה להפצת דעת ה' בעולם כדברי הכתוב 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו'. והמלוכה נתנה לישראל להנהגת העם וללחום את מלחמת ה' שנאמר להם מפי הכהן ע"י משפט האורים ותומים. אבל בשעה שהיוונים באו במלחמתם הכפולה, מלחמה גופנית ומלחמה רוחנית, נגד המדות הרוחניות של ישראל, היו צורך לכח הכהונה של החשמונאים ללחום מלחמה זו.

יש מצבים שבהם יש צורך באיחוד כוחות ובריכוזם כדי להשיג השגות עליונות יתרות ולעמוד אל מול המשימות הלאומיות הנדרשות. הצירוף הזה איננו מקרי, והוא נמצא בברכת משה לשבט לוי (דב' לג:י-יא): יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וקליל על מזבחך. ברוך ה' תילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון.

הברכה נאמרת לכל שבט לוי, אך היא התקיימה במיוחד בחשמונאים. הם הורו משפטים, הקריבו קטורת ואף עסקו במלחמה. ורש"י שם מפרש: "ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים".

כאמור, יש מרכיב מעשי מנהיגותי-מלכותי בשבט לוי, ובעת מיוחדת, כשיש צורך, הדבר מתממש. אבל בדרך כלל נדרשת הפרדה, ואין לערב בין תפקיד הכהונה לתפקיד המלכות.

הרב יהודה זולדן
המדרשה לנשים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

⁵ רפאל יעקובי, "המלכים הנוטלים כתר כהונה, והכהנים הנוטלים כתר מלכות", תהילות שפר, ירושלים תשמ"ט, עמ' 104-84.

⁶ יערות דבש, חלק ב, מהדורת ירושלים תשמ"מ, עמ' רסב-רסג.

⁷ הראי"ה קוק, שמועות ראייה פרשת וישב, תרפ"ט.